

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

УДК 316.42:2:008

КАПРИЩИН Ігор Ілліч,

кандидат філософських наук, доцент,
докторант кафедри соціальної філософії
та управління
Запорізького національного університету,
e-mail: ikapritsyn@gmail.com

ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕЛІГІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Після отримання державної незалежності в умовах російсько-українського протистояння, українська самосвідомість постала перед необхідністю знаходження свого достеменного джерела. Ця потреба повертає суспільство до власної релігійної культури як одного з джерел нації, актуалізуючи розвідки з детермінації соціального розвитку релігійної культури, яка розглядається як історично складена форма релігійних відносин та відповідна їй система релігійної діяльності віруючих, створених ними релігійних організацій, матеріальних та духовних результатів, цінностей приналежних як народу, так і окремій особистості на певному етапі розвитку. Визначається сутність релігійної культури. У формуванні релігійної культури України зазначається її «пограничне» положення та тривале співіснування номадного та осілого світів. Динамічний розвиток виводиться із знаходження на перетині великих культурних шляхів давнини. Прийняття християнства розглядається як намагання узгодити княжу модель світу із суспільним релігійним буттям та суспільною релігійною свідомістю. Відзначається, що претендуючи на роль зберігача української релігійної культури, християнство демонструє обмежений діапазон функціональності, за межами якого зостаються актуальні питання сучасної культури, логічно актуалізуючи природний для України поліконфесійний потенціал.

Ключові слова: сутність релігійної культури, українська релігійна культура, язичництво, християнство, соціальний розвиток.

Постановка проблеми. Релігійна культура, яку донедавна вважали пережитком, що остаточно втрачає свої підґрунтя, у ХХІ сторіччі переживає своє відродження. «Релігійний ренесанс» (І. Валлерстайн) пов'язують із крахом суспільних очікувань, покладених на позитивістську науку та її обіцянок вирішити головні проблеми соціальної гармонії.

Після руйнування радянської ідеологічної системи, незалежні пострадянські держави постали перед проблемою формування національних державних ідеологій, оптимальним підґрунтям яких в умовах системної кризи виступають національні релігійні культури. Але, використання релігійної культури у якості стрижня національної ідеології передбачає попереднє усвідомлення її сутності та обумовленості форм. Неадекватність більшості довгострокових прогнозів щодо релігій в минулому актуалізує їх детальне вивчення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Поняття «релігія» та «культура» порізно мають по кілька сотень визначень, але філософське обґрунтування дефініції «релігійна культура» з певних причин увагою дослідників не користується. О. Сідоркіна, розглядаючи питання формування релігійної культури у сучасному українському суспільстві, ототожнює поняття «релігійної культури» та «релігії». Не проводять розмежування і Г. Волков, С. Лебедєв, Д. Лалетін; А. Кирлежев, взагалі відмовляє терміну в праві на існування. Дисертаційні дослідження Л. Харісової (педагогіка), А. Лаврова (історія), А. Саввіна (культурологія), розглядаючи прикладні питання «релігійної культури» обійшлися без теоретичного обґрунтування базового поняття. Ґрунтовному категоріальному соціально-філософському розгляду термінологічного комплексу «релігійна культура» в останні роки присвятили свої праці лише М. Яблоков та В. Воловик.

Метою даної статті є соціально-філософська рефлексія детермінації соціального розвитку української релігійної культури.

Виклад основного матеріалу. На наш розсуд, причин дефіциту повноцінного розкриття поняття «релігійної культури» декілька: *по-перше*, історичні причини, що розкриваються у відносно пізньому його поширенні. У сучасному значенні поняття використовуються з XVIII сторіччя; *по-друге*, методологічні – визначенню сутності явища, що позначає термін, передусє тривалий шлях аналізу його форм; п'ять тисяч відомих релігій переживши період їх «марного» заперечення тільки-но починають вивчатися; *по-третє*, «релігійна культура» пов'язує між собою духовну і матеріальну культури, взаємозв'язок між ними здійснюється через суспільну релігійну практику, включення об'єкта у суб'єктивну взаємодію, потребує пошуку методології суб'єкт-об'єктного розмежування; *по-четверте*, поняття «релігійна культура людства» є надвеликою і тому малоінформативною абстракцією, яка намагається охопити велику кількість специфічних релігійних культур, тому має великий ризик викривлень.

Вбачаючи ризики відриву соціальної теорії від практики у якості додаткових діалектичних, введемо принципи компліментарності та толерантності. Не зупиняючись на аналізі змісту визначень «релігійна культура», яка є предметом окремого дослідження [1], зазначимо, що українська релігійна культура, визначається нами, спираючись на думку В. Воловика, як категорія релігійної свідомості, соціально-філософська і релігієзнавча категорія, що позначає історично складені форми релігійних відносин, відповідні їм системи релігійних знань, мотивів, форм, способів та методів релігійної діяльності віруючих, створюваних ними релігійних організацій та інституцій, матеріальних та духовних результатів, цінностей та оцінок, з необхідністю належних народів, іншій соціальній групі, людству в цілому, а також, окремій особистості на певному етапі розвитку [2, с. 125].

Сутність, що постійно втілюється в різних формах релігійної свідомості, полягає в усвідомленні людиною взаємозв'язку світу реально існуючого, пізнаваного, і світу божественного, непізнаного і разом із тим гранично бажаного, та, виходячи з цього взаємозв'язку, в прагненні наближення і злиття людини із її гіпостазованим ідеалом. Сутністю релігійної культури виступає соціальна діяльність людини, спрямована на відтворення взаємодії людини та її гіпостазованого ідеалу у формі надлюдської свідомості.

Українська релігійна культура, виступаючи одним із стрижнів української нації, базується на національному бутті та національній свідомості, охоплюючи природно-кліматичні, культурно-історичні, господарські, побутові, суспільні, державні, духовно-релігійні засади життя українців. Вона складається з матеріальних та духовних компонентів, які проявляються у національній матеріальній культурі та пов'язаних з нею менталітетом, характером та свідомістю, особливості яких обумовлюють специфіку української релігійної культури. Наприклад, ментальність складається з внутрішніх (склад мислення, вірування та ін.) і зовнішніх (природних, соціальних, економічних) факторів, українську ментальність характеризує волелюбність, заглибленість у себе, інтуїтивність, вживання у світ та традиційність.

Українська релігійна культура об'єктивно обумовлена географічно-історичними засадами її формування. Розташована у лісостеповій та степовій зоні помірного клімату, Південна Україна знаходиться у західній частині Великого Степового коридору, який тягнеться від Центральної Азії до Балкан, у межах України він отримав назву «Половецького», або пізніше, «Дикого Поля», тому визначальним для української релігійної культури є довготривале співіснування кочового та осілого світів. Віковічна взаємодія номадної та аграрно-осілої складових утворюють такі риси, як багатовимірність світу, толерантність до іновірців.

Іншою географічною особливістю майбутньої України було знаходження на перетині торговельних (інформаційних) шляхів давнини («Великому шовковому шляху» та шляху «З варяг у греки»). Контактів з античними колоніями у Причорномор'ї наділяло протоукраїнські народи впливами грецько-римської цивілізації, забезпечуючи у V ст. динамічний культурний розвиток, що наближався до рівня культур, що розвивалися на ґрунті грецько-римської цивілізації.

В цьому сенсі, культура майбутньої України закладалася та отримувала розвиток на «межі цивілізацій», передбачаючи відкритість іншокультурним впливам.

Археологія та палеоантропологія свідчать про неперервність розвитку єдиного культурно-етнічного організму в межах Північно-Західної України. В етногенезі українців брали участь як слов'янські (білі хорвати, поляки, словаки, чехи, серби, росіяни і білоруси), так і неслов'янські (іранські, дако-фракійські, балтійські, тюркські, північнокавказькі, фінно-угорські) племена [3, с. 33-36].

Наступним, формуючим уявлення про українську релігійну культуру є корпус писемних джерел, насамперед літописів, за якими, первинною релігією українців було язичництво. Розглядаючи язичництво, А. Колодний виділяє три етапи у його розвитку: *чуттєво-надчуттєвий*, властивий первісному суспільству та включає «ранішні форми релігії»; *демонологічний* (мезолітичний), де «дух» речей поступово набуває своєї незалежності; *теїстичний*, характерний розшарованому суспільству [4, с. 9-10].

На історичному тлі процес заміщення демонологічного теїстичним етапом відбився у звеличенні Перуна в ході «релігійних реформ» князя Володимира Святославича (980-1015 рр.), який встановлюючи нову «кумирню» (980), ігнорував декілька шанованих богів, в чому вбачають намагання нав'язати народу княжу модель світу, «підправити» цим суспільне релігійне буття та релігійну свідомість, ініціюючи передчасний перехід від демонологічного «жіночого» політеїзму до теїстичного «чоловічого» монотеїзму (від любові до насилля). Проте, ці зміни не були повсюдні, вони стосувалися лише близького оточення князя. Стан свідомості народу відповідав у кращому разі завершенню демоністичної та початку теїстичної фази язичництва із характерним для неї перманентним перерозподілом функцій богів, поступовим виходом на перший план насилля, здійснення його через захоплення, завойовування привілеїв, розкриваючи паралельність існування елітарної та народної релігійної культур, які при сюжетних збігах все ж сутнісно розділяються становими інтересами.

Йдеться не лише про опозицію князя з «кращими людьми» та народу, саме суспільство «розкладається» на повноправних, закупів та ін. Таким чином, хрещення Русі лише через вісім років (988) після першої реформи завершило столітній процес дестабілізації старої віри утворенням умов для розвитку двовір'я. Крім описаних умов, насадженню-прийняттю християнства сприяла невдоволеність, яка виникала в умовах соціальної кризи, від Аскольда до Володимира сім разів протягом століття змінюється державна політика пов'язана з релігією [5, с. 62]. Християнство ж заворожувало красою смерті [6, с. 148]; «відкриттям» душі, піклуванням не про зовнішнє, а про внутрішнє, пошуком не багатства, а душевної досконалості [4, с. 22-25].

Інший пласт формування української релігійної культури полягає у тому, що сам акт хрещення Русі при детальному розгляді є надто міфологізованим. Виявляється, що прийняття Володимиром християнства у 988 році в жодному з візантійських документів не зафіксоване, тому, ймовірно, визнання Константинополя не отримало. Причина такої неухаги Візантії може полягати у формі християнства, прийнятого Володимиром.

А. Колодний слідом за Я. Щаповим звертає увагу на великий вплив *аріанства* у описах прийнятого християнства, що може свідчити про намагання Києва впровадити власний варіант християнства. Підтвердження цьому є і у «Повісті врем'яних літ» («Промові філософа»), і у церковних уставах Володимира та Ярослава, які більше збігаються не із візантійським правом, а із язичницькими звичаями [7, с. 306], відкриваючи ще три історичні засади зміни релігійних основ. Завдання полягало в тому, щоб: *по-перше*, прийняти християнство, але так, щоб не опинитися під тиском будь-якої з митрополій, тому прийняти неканонічне аріанство; *по-друге*, прийнявши «незалежне» християнство, стати рівними Візантії та Риму; *по-третє*, прийнявши християнство максимально вшанувати язичницькі традиції, забезпечивши відносну відповідність релігійних концепцій.

З насильницьким насадженням християнства слов'янське суспільство окрім майнового подібнення, розділилося ще й релігійно. Проте, не коректно було б стверджувати, що християнство пов'язано виключно з насиллям. Для людей, що вели справи із чужинцями

(«княжі мужі», воїни, купці) християнство було «ключем» від більшості «дверей», та оберегом в умовах, коли домашні боги були «безсилі». Але у сукупності це не була велика верства. Більшості аграрного населення християнство було чужим, тому також некоректним є твердження, що воно «осіяло собою морок язичництва». Несучи на зовнішньому (міжнародному, державному) рівні певні переваги, на внутрішньому рівні християнство розривало зв'язок людини із землею започатковуючи відчуження від своїх «коренів».

А. Колодний відзначає, що християнство до багатьох народів прийшло як штучний витвір, а не продукт розвитку їх власної культури. Соціально-економічні умови Київської держави X сторіччя не сприяли прийняттю християнства у всьому його догматичному об'ємі [4, с. 33], із його ідеєю покори владі, яка, як виявилось, чинила всупереч віковим релігійним традиціям. Особливістю релігійної культури України є домінування світської влади над церквою, в той же ж час, належність до християнства має державно-представницький характер.

«Поверхове» хрещення слов'ян із збереженням язичницького світогляду наділяє православне християнство більшою мірою етатичними, а язичництво – народними ознаками. Фактично київський «князівський світ» не гарантував життя і безпеки іншим соціальним «світам». Взаємовплив двох суперечливих парадигм світорозуміння привів до складання особливого конструкту українського Православ'я, що «прикриває» язичницький космос. Проте, «відмовлятися» від внеску християнства в історію української культури некоректно. Його вплив на релігійну культуру очевидний, як очевидним є і язичницький вплив на християнство у складанні української форми Православ'я.

Опоетизована сприятливість природних умов України для автономного ведення господарства, посилена екстремальними умовами прикордонної цивілізації, породила стихію вільної самодіяльної особистості і, як наслідок, український персоналізм з унікальною системою гуманістичних цінностей. Це сприяло вкоріненню на українському ґрунті ренесансного антропоцентризму осмисленого філософією Г. Сковороди, П. Юркевича, Т. Шевченка, І. Франка, в якому щастя кожної конкретної людини розкривалося як мета існування.

За українським етосом вчинки людини набувають цінності лише тоді, коли вони здійснюються «від серця». С. Кримський аналізує архетип серця як уособлення принципу індивідуальності й органу відчуття Бога. У філософії П. Юркевича «серце» визначається як мікросвіт, вираження внутрішньої людини, у вченні Г. Сковороди – як шлях до ідеалу гармонії з природою. У творчості Т. Шевченка – як джерело надії; як передчуття і провидіння у творах П. Куліша; як правничий критерій у Хартії королеви Анни Ярославни.

Орієнтація людини на ідеальний світ, що виявлялася на буденному рівні в романтичній мрійливості характеру має зв'язок із софійністю світу, що розглядається С. Кримським як світосприйняття, де реальні речі трактуються не тільки у їх звичному викладі, але і як символи Божої Премудрості [8, с. 58]. З чого, в свою чергу, виводять дефіцит дії в українському характері та вади вольової експансії в зовнішній світ, але «відмова від дії, недосяжність особистого щастя... туга за минулим, естетизація його на противагу майбутньому» (О. Шевнюк), повинна врівноважуватись чимось життєдайним у самому простому тлумаченні цього слова. Таким контрастом, на нашу думку, є молодечтво, історичним прикладом якого є «уходництво» та козакування, номадне за формою та осіле за змістом.

Детермінованість життєвого укладу українця циклами природного колообігу породжувала антеїзм, що проявлявся у відчутті землі як материнського родового начала з його культом цвітіння і плодоносіння, що в українській культурі дивним чином поєднується з «номадною» складовою, вираженою в гендерних принципах «козацької вольниці». В той же час, демократичність козацьких традицій може розглядатись як данина «землеробській» складовій.

Сприйняття землі як материнського начала інтенсифікувало в світоглядних універсалиях української культури матриархальні імпульси, перехідний культ Жінки-Берегині (Макош – Богородиця). Як вважає О. Шевнюк, саме ця стійкість жіночої нераціональної парадигми ставлення до світу виробила елемент сентиментальності, мрійливості, смутку,

покори, терплячості, в наслідках – нестача чоловічої раціональної експансії на зовнішній світ, що підтримує цілераціональність соціальних дій, верховенство влади, норми, закону.

Україна не мала безперервного еволюційного розвитку релігійної культури. До критичних етапів, на яких національна українська культура стояла на межі свого знищення, можна віднести: 1. хрещення і намагання знищити язичницьку віру слов'ян у X-XI сторіччі; 2. «навіки разом», закріпачення України Російською імперією у XVII–XVIII сторіччях; 3. розмивання української культури в СРСР у XX сторіччі.

Доступні для розгляду пертурбації розділили вертикальні зв'язки української релігійної культури на три офіційно представлені фрагменти: «поганський», «християнський» та «радянській», які були здатні розірвати спадкоємну самосвідомість народу. Проте офіційні, ідеологізовані джерела розкривали культурні процеси з боку бажаного дійсного, але оскільки дійсне пов'язує ті три фрагменти у асоціативний ряд українського, вертикальні корені не були втрачені непоправно і цьому є суб'єктивні та об'єктивні причини.

Релігійна культура виживає, коли існує зацікавленість у історичній пам'яті та досвіді народу, виваженість у засадах консерватизму та критичності зберігають релігію як самобутність, душу українського народу. І в той час як глобалізаційні процеси повинні були б «розчинити» український етнос у середовищах сусідніх культур, зовнішні та внутрішні загрози зіграли протилежну роль у консолідації нації, поверненні до своїх коренів.

Треба зауважити, історично тих «коренів» декілька, як у кожній «пограничній» культури. Окрім християнства, що переважає «формально», українська релігійна культура умовно складається з автентичного, але деформалізованого язичництва, співіснуючих з «хазарських» часів ісламу та іудаїзму, які виступають засобами збереження національної та релігійної самоідентифікації малих українських етносів (євреїв, татар та ін.), з 90-х років XX сторіччя активний розвиток отримали орієнталістичні релігії.

Головну роль у розвитку національної самосвідомості намагається відігравати Українська Православна Церква, що позиціонує себе як «державна» та національна релігія, законодавчо відокремлена від держави, але традиційно маюча державні преференції. За опитуванням 2015 року, 74% жителів України вважають себе православними, 8% – греко-католиками, по 1% – римо-католики та протестанти (євангельські християни). «Просто християнами» себе вважають майже 9% опитаних, 6% не відносять себе до жодного з релігійних віросповідань [9]. В порівнянні із попередніми роками не надається інформації про мусульман, юдеїв, «орієнталістів», раніше їх середня кількість коливалася від 5 до 2%, що загалом представляє українську релігійну культуру як поліконфесійну.

Висновки. Підводячи підсумки зазначимо, що у засадах української релігійної культури лежать природно-кліматичні, культурно-історичні, господарські, побутові, суспільні, державні, духовно-релігійні детермінанти. Означена культура складається з матеріальних та духовних компонентів, які проявляються у національній матеріальній культурі та пов'язаних з нею менталітетом, характером та свідомістю. Специфічними рисами української релігійної культури є: антеїзм, близький зв'язок з природою, толерантність, заглибленість у внутрішній світ, які виступають джерелом її життєвої стійкості; історична обірваність еволюції української релігійної культури залишає її у стані незавершеності переходу від демонологічної до теїстичної фази розвитку політеїзму; християнство політично «прийняте», переосмислене та трансформоване в категоріях язичницького світогляду, розкладається на етатичну та народну (язичницьку) форми.

Викликаючи до себе суспільну увагу, християнство мимоволі опиняється під прискіпливим контролем відповідності слова та справи, відіграючи в суспільстві амбівалентну роль, словом спрямовуючи на абсолютні цінності, ділом – далеко не завжди підтверджуючи слова. Виступаючи охоронцем та зберігачем української релігійної культури, християнство демонструє обмежений діапазон функціональності, поза межами якого зостаються деякі актуальні питання сучасної культури (гендерні та трансгендерні, толерантності та компліментарності тощо), логічно актуалізуючи природний для України поліконфесійний потенціал.

Список використаної літератури

1. Каприцын И. И. Религиозная культура: содержание и сущность / И. И. Каприцын // Вестник КазНУ. Серия философия. Серия культурология. Серия политология. – №2 (56). – Алматы: Казак университети, 2016. – С. 353-358.
2. Воловик В. И. Философия религиозного сознания. Монография / Виталий Иванович Воловик. – Запорожье: Просвіта, 2009. – 216 с.
3. Лозко Г. Українське народознавство / Галина Лозко. – Харків: Див, 2005. – 472 с.
4. Колодний А. М. Релігія в духовному житті українського народу / А. М. Колодний, Б. О. Лобовик, Л. О. Філіпович. – К.: Наукова думка, 1994. – 203 с.
5. Лозко Г. Українське язичництво / Галина Лозко. – К.: Укр. Центр Духов. Культури, 1994. – 92 с.
6. Бердяев Н. А. Самосознание. Опыт философской автобиографии / Н. А. Бердяев. – М.: Мысль, 1991. – 220 с.
7. Щапов Я. Н. Княжеские уставы и церковь в Древней Руси / Ярослав Николаевич Щапов. – М.: Наука, 1972. – 340 с.
8. Кримський С. Б. Запити філософських смислів / С. Б. Кримський. – К.: Парапан, 2003. – 156 с.
9. Україна 2015: Свобода думки, совісті та релігії. Свобода вираження поглядів. 18.09.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irs.in.ua/index.php?>

References

1. Kapritsyn, I. I. (2016). Religious Culture: the content and essence. *Vestnik KazNU. Seria filosofia, kelturologia, politologia (KazNU BULLETIN. Philosophy series. Cultural science series. Political science series)*, 2 (56), 353-358 (in Russ.)
2. Volovik, V. I. (2009). *The philosophy of the religious consciousness*. – Zaporozhye: Prosvita (in Russ.)
3. Lozko, G. (2005). *Ukrainian ethnology*. – Kharkov: Dyv (in Ukr.)
4. Kolodny, A. M., Lobovyk, B. O., Filippovych L. O. (1994). *Religion in the spiritual life of the Ukrainian people*. – Kyiv: Scientific Thought (in Ukr.)
5. Lozko, G. (1994). *Ukrainian paganism*. – Kyiv: Ukr. Center of Spiritual Culture (in Ukr.)
6. Berdyayev, N. A. (1991). *Self-awareness. Experience of philosophical autobiography*. – Moscow: Thought (in Russ.)
7. Shchapov, Ya. N. (1972). *Princely statutes and the Church in Ancient Rus*. – Moscow: Nauka (in Russ.)
8. Krymsky, S. B. (2003). *Request of philosophical meanings*. – Kyiv: Parapan (in Ukr.)
9. *Ukraine 2015: Freedom of thought, conscience and religion. Freedom of expression. 09.18.2015*. Retrieved from <http://www.irs.in.ua/index.php?>

KAPRITSYN Ihor Illich,

Candidate of Sciences (Philosophy), Associate Professor,
 Post-doctoral student of the Department of
 Social Philosophy and Management
 Zaporizhzhya National University,
 e-mail: ikapritsyn@gmail.com

THE DETERMINANTS OF SOCIAL DEVELOPMENT OF UKRAINIAN RELIGIOUS CULTURE

Abstract. Introduction. *The religious revival in Ukraine is happening on the background of the ideological vacuum and is used as a means of cultural consolidation. Ukrainian religious culture is considered as a historically made up form of religious relations and the corresponding system of religious activities of believers, they have created the religious organizations, material and spiritual results, values belonging to the people, to the individual at a certain stage of development. Addressing the core Ukrainian nation's religious culture is based on the national existence and national consciousness, including climatic, cultural, historical, social, national, religious and spiritual foundations of Ukrainian life. Purpose.* Socio-philosophical consideration of Ukrainian religious culture. **Methods.** *The dialectical approach, complemented by the principles of tolerance and complementarity. Results.* Significantly for Ukraine is the coexistence of migratory habits and sedentary cultures, existence at the intersection of major trade routes. Contacts with the ancient colonies in the Black Sea region were creating the effect of a highly developed ancient Greek civilization, which provides a dynamic cultural development. The primary religion in Ukraine is a paganism, whose evolution was interrupted by the baptism of Kievan Rus. "Superficial" political baptism with the preservation of the pagan worldview, gives Orthodox Christianity etatistic and paganism - folk features of consciousness. **Originality.** Determining the nature of religious culture as a social human activities aimed at the reproduction of the interaction of human and his hypostatize ideal in the form of superhuman consciousness. Specific features of the complex Ukrainian religious culture are: anteizm, close connection with nature, "openness", world's "sophianic". **Conclusion and specific proposal of the author.** *Ukrainian religious culture, unlimited only by Christianity, is an important example of*

complementary co-existence of different systems. Taking over the functions of custodian of the Ukrainian culture, Christianity demonstrates a limited range of social functionality, beyond which are topical issues of contemporary culture, logical actualizing the natural potential of Ukraine confessional.

Key words: *essence of religious culture, Ukrainian religious culture, paganism, christianity, social development.*

Одержано редакцією 04.05.2016
Прийнято до публікації 30.06.2016

УДК 7.045

БОГОМОЛЕЦЬ Ольга Вадимівна,
доктор медичних наук,
народний депутат України,
e-mail: usvinco@gmail.com

СИМВОЛИ ТА ОБЕРЕГИ САКРАЛЬНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНСЬКОГО ДОМУ

В статті розглянуто особливості сакрального простору українського дому крізь призму міфологічних уявлень слов'ян. На цьому тлі показано, що дім у мисленні язичників розумівся як своєрідна «репліка Всесвіту», де останній тлумачився не стільки як відображення світу зовнішнього, природного, а як реалізація своєрідного закону світобудови – гармонії, що виявляється у вічному коловороті життя та смерті, впорядковуючи синхронне співіснування трьох світів – живих, предків та богів. Іншими словами, перманентне відтворення гармонії зумовлює сакралізацію внутрішнього простору дому, наділяючи речі зовнішнім щодо них значенням – речі трансформуються в обереги, зміст яких актуалізується крізь призму онтологічного контексту сакрального простору дому. Сформовані в межах раннього міфологічного мислення уявлення, ритуали та обереги, не тільки не зникли, але отримали свій подальший розвиток у християнізованій культурі українського народу, виявляючись у культурі домашніх ікон.

Ключові слова: *обереги, культ, дім, сакральний простір, предки, ікони, ідоли, піч, покуть, мисник, колиска.*

Постановка проблеми. Відхід патронімії у небуття, в умовах глобалізації та індивідуалізації, хоча й виступає явищем цілком закономірним, однак породжує деструктивний стан фрустрації, чітко виражений у сумі, відчаї та безсиллі сучасної людини, у так би мовити зовнішньому до неї і навіть чужому їй «життєвому світі», актуалізуючи тим самим дослідження, спрямовані на розкриття та переосмислення означеної проблематики крізь призму нових соціокультурних умов субстанційного фундаменту «життєвого світу» людини премодерного та модерного періоду. Особливо актуальними вказані проблеми стають для сучасного українського суспільства, яке в силу перманентних політичних спекуляцій світоглядними концептами та цінностями перебуває у своєрідному світоглядному вакуумі, заповнити який, не руйнуючи при цьому етнічної своєрідності та цілісності українського народу, може лише відродження символічного ряду української культури та переосмислення його в нових соціокультурних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етнографічні та культурологічні розвідки провідних українських (В. Гнатюка, Хв. Вовка, В. Бабенко, О. Боряк, М. Костомарова, М. Срезневського, І. Огієнка, О. Афанасьєва, Г. Лозко, М. Поповича та ін.) та російських (А. Байбурина, Б. Рібакова, В. Іванова, С. Токарева, В. Косвена, Т. Ців'ян та ін.) вчених показали, що основною цінністю, субстанційним фундаментом життя людини в традиційній культурі була родина, осередком життя якої виступав дім. Він не тільки формував почуття захищеності, але й був своєрідним сенсоутворюючим чинником, який впорядковував життя, надаючи людині чітко визначеного у часі і просторі місця.

Культ дому та сакралізація його простору на теренах України відбувалася не тільки тому, що це було місце захисту від природних стихій чи голоду, але й тому, що дім,